

Præstø Lokalhistorie

Præstø Lokalhistoriske Arkiv & Lokalhistorisk Forening
for Præstø

20. Årgang—nr. 4.—November 2011

Indhold

D.G. Monrad af Kai Christiansen	S. 4
St. Antonius og Antonitterne i Præstø af Kai Christiansen	s.12
Bestyrelser	s.23

Udgiver:

Præstø Lokalhistoriske Arkiv, Lindevej 45, Præstø 4720.

Tlf.: 5536 3109. E-mail: lokal@praesto-arkiv.dk

&

Præstø Lokalhistorisk Forening. Formand Dorte Worsøe Faksevej 8, Præstø 4720, Tlf.: 5599 3724. E-mail: lystskovhus@mail.dk

Redaktion: Hans Chr. Thomsen, Egestræde 3, Skibinge, Tlf.: 5599 1494, E-mail: hctka@mail.dk & Dorte Worsøe, Tlf.: 5599 3724

For- og bagsidefoto: Constantin Hansens maleri af D.G. Monrad og Sankt Antonius Abbed med Præstø byvåben indsat nederst til venstre

Præstø Lokalhistorie udkommer 4 gange årligt, og dækker Præstø sogn og landsogn, Beldringe, Baarse, Skibinge, Allerslev og Jungshoved. Medlemskab af Lokalhistorisk Forening koster årligt 100 kr. for enlige og 150 for ægtepar. Indmeldelse kan ske hos Knud Holm Nielsen, Tlf.: 5599 1895 Havnevej 12, 4720 Præstø. E-mail: knuboholm@yahoo.dk.

Arkivets åbningstider: Mandag kl.13—16 og 1. lørdag i måneden kl.10—13 i perioden 1. sept. – 30. april. Juli måned er lukket. Lindevej 45, 4720 Præstø Tlf.: 55 36 31 09, E-mail: lokal@praesto-arkiv.dk

Tryk: Nordfalsters Bogtrykkeri. ISSN: 1903-0886

Arrangementer

Torsdag d. 24. november kl. 19. 30 i Bernhards Baghus

En aften med Peter Frandsen om Præstos Infrastruktur i gamle dage
Stikord: Vandforsyning, Sygehus, Tlf. Central, Gasværk

Torsdag d. 15. marts kl. 19 Generalforsamling i Bernhard

Torsdag d. 1. december kl. 11 fra biblioteket. Juletur i egne biler

Turen går til Andelslandsbyen
Nyvang ved Holbæk.

Nyvang er normalt lukket om
vinteren, men holder jule-
åbent i de to weekender på
hver side af 1. dec. samt ons-
dag og torsdag i ugen.

Landsbyen vil være pyntet
både ude og inde, så vi
kan opleve julen hos Hus-
manden, Præsten og Brugsud-
deleren.

Billetprisen er 50 kr.+ benzinbidrag.

Der er en cafe, hvor vi kan få lidt at spise, men man kan jo også tage en
madpakke med. For at vi kan få et lille indtryk af jeres interesse for turen,
må I meget gerne lade høre fra jer til en af os fra Bestyrelsen.

NB !! Hvis vejret er meget dårligt (f. eks. sne) aflyser vi bare, vi er jo ikke til-
meldt nogen steder på Nyvang.

Giv os venligst et ring.

D.G. Monrad - Præstø dreng og grundlovsfader

Af Kai Christiansen

Det er en pudsigt tanke, at Præstø på to måder var tæt på juni grundlovens tilblivelse. D.G. Monrad, der kaldes grundlovsfaderen, en titel han ofte må dele med Frederik VII, boede fra sit 6. til sit 14. år i Præstø, og det danske folkestyres første drama udspillede sig på Præstø Torv ved valget til Den grundlovgivende Rigsforsamling i oktober 1848.

Til Præstø som 8 årig

Denne artikel skal handle om Ditlev Gotthart Monrad, en af dansk politikens mest begavede, men også splittede og kontroversielle udøvere. Han blev født i 1811. Faderen var norsk og var fuldmægtig i Rentekammeret. Efter Kielerfreden, hvor Danmark blev skilt fra Norge, ønskede han at komme tilbage til hjemlandet og blev udnævnt til foged i Nordland. Han rejste alene, og det blev aftalt, at moderen og børnene skulle støde til senere. Det gjorde de et år efter, men da var faderens sindssyge brudt ud, og det i en sådan grad, at han forsøgte at dræbe sin kone. Der synes at have været anlæg for psykisk syg-

dom i familien. Begge Ditlevs søstre var indlagt på Frederiks Hospital med sindslidelse, og han selv gennemgik som 18årig et nervesammenbrud. I det hele taget synes der at have været perioder med stærk arbejdskraft og initiativ og andre præget af træthed og modløshed, og der er skrevet psykiatriske afhandlinger om ham.

Faderen blev indespærret, og moderen tog ophold hos sin slægt i Holsten, mens den otteårige Ditlev blev sendt til Præstø for at vokse op i huset hos købmand Kornerup, hvis kone var tante til Ditlevs moder. Her deler kilderne sig - en taler om drengens opvækst, et godt hjem og hans lyst til en dag at overtage forretningen, men en anden taler om "seks glædesløse år", og om at Kornerup og konen ikke forstod den indesluttede dreng.

Indsamling til latinskole

Hvorom alting er så pastor N. Søtoft straks, da han skulle forberede sine konfirmander, at Ditlev var en usædvanligt velbegavet dreng, og han foreslog Kornerup, at man sendte ham til

latinskolen i Vordingborg. Her må man igen undre sig. Kornerup var ejer af den store købmandsgård, nu Adelgade 29 - 39, der gik helt ned til fjorden, og det var ham, der med kollegaen, købmand Worm, tog initiativ til og skød penge i at nedrive den gamle, forfaldne Vesterbro og få Præstø gjort landfast med ordentlige veje til fordel for forretningerne. Alligevel måtte præsten foranstalte en indsamling i menigheden for at skaffe penge til drengens skolegang.

Teolog og magister

Men til Vordingborg kom han og fik logi hos en adjunkt, der senere blev præst, men tog Ditlev med og forberedte ham til studentereksamen. Som han bestod med udmærkelse. Han kom så til København og begyndte at studere teologi. Pga. sine fremragende eksaminer og afhandlinger fik han legater og friplads først på Regensen siden på Borchs Kollegium. I 1836 blev han kandidat med udmærkelse, men søgte ikke præstekald. I stedet studerede han orientalske sprog og rejste rundt i Europa og blev magister i 1838. Han var hjemme i 1839, og lidt ved et tilfælde kom han ind i politik. Efter Frederik VI død samme år nærrede man store forhåbninger til den nye konge, Christian VIII, mht. en fri forfatning, hvilket afstedkom en masse møder, og ved et af disse støttede Monrad med stor veltalende et forslag om en henvendelse til den nye konge.

Politiker og nationalliberal

Fra da af var han politiker, her kunne hans mangesidede talent udfolde sig, og han kom hurtigt i forreste række hos de nationalliberale. Han skrev artikler om forfatningsspørgsmålet og fremsatte krav om en fri grundlov, hvilket gav ham en bøde og fem års censur. Det hindrede ham imidlertid ikke i at udfolde sig, hverken mundtligt eller skriftligt. Som medlem af Borgerrepræsentationen og i redaktionen af den nationalliberale avis "Fædrelandet" skrev han ligefrem en række artikler, der nærmest var et kursus for kommende parlamentarikere, som blev af stor betydning for mange nyvalgte. Det var travle men brødløse år, så han tog imod Grev Knuths tilbud om at blive sognepræst i Vester Ulslev på Lolland. Sognebørnene tog ikke imod ham med åbne arme, men de opdagede efterhånden, at han var både velmenende og flittig, så han opnåede deres anerkendelse. Men han savnede København og det politiske liv. Han blev nu valgt til Roskilde Stænderforsamling og deltog i det andet Casinomøde, så han var i centrum af begivenhederne, da enevælden faldt.

Valgret og helstat

Han blev kultusminister i martsministeriet og fik overdraget opgaven at udforme grundlovsforslaget. Hans no-

get tunge sprog blev lettere omarbejdet af C.C. Hall, men ud over det formelle var der et vigtigt spørgsmål - valgretten. Stemningen omkring den almindelige valgret var ved at blive noget gusten, og mange var bange for, at det var ved at

gå for vidt med det kommende folkestyre. Monrad forsvarede imidlertid den almindelige valgret så dygtigt og overbevisende, at den stort set blev bibeholdt.

I 1849 udnævntes han til biskop over Lolland-Falster Stift og valgtes til Folketinget for Maribo kredsen, som han repræsenterede indtil sin udvandring i 1865.

I denne periode opnåede han anerkendelse som tingets betydeligste medlem. Han var afgjort demokrat, men fordrede myndighed hos regeringen og disciplin hos folket, hvilket mange nok kunne ønske sig i dag. Han havde det ikke let i sin uafhængighed uden fast tilknytning til et parti. Højre så ham som revolutionær, og de nationalliberale kunne ikke tilgive ham, at han nu var mere helstatsmand end ejdermand. (Tekstfelt helstatsmand - tilhænger af en stat bestående af kongeriget Danmark samt de tre hertugdømmer Slesvig, Holsten og Lauenborg under samme konge. Ejdermand - tilhænger af en stat bestående af kongeriget Danmark og hertugdømmet Slesvig sammen; Holsten og Lauenborg udskilt af riget) Desuden bebrejdede de ham for den almindelige valgret. Han gjorde det måske heller ikke let for sig med sin manglende smidighed og gemytlighed, tværtimod skaf-

D.G. Monrad længst til venstre i et udsnit af Constantin Hansens berømte maleri af den Grundlovgivende Forsamling. Monrad skrev godt nok udkastet til grundloven, men han var ikke til stede i forsamlingen. Han er tilføjet af Constantin Hansen

fede hans bidende ironi selv over for tilhængere ham en del uvenner.

Mod krig

Tiden efter treårskrigen var meget vanskelig med de umulige forfatningsforhold mellem kongeriget og hertugdømmerne. De demokratiske vinde blæste heller ikke helt så stærkt mere. Monrad kom i konflikt med den stærkt konservative konseilspræsident A.S. Ørsted over forfatningsforholdene samt Monrads stadige kritik af regeringen, hvilket medførte, at han blev fyret som biskop.

Til gengæld blev han kultus- og indenrigsminister i ministeriet C.C. Hall. Her udviste han en formidabel arbejdsevne og evne til at sætte sig ind i så forskelligartede sager som fæsteloven, stempelevæsen, arveafgift, kirkegårdstilsyn og jernbanesystemer. I en enkelt samling talte han 766 gange ved møder, der ofte trak ud til klokken 1 - 2. Han vendte tilbage til helstatspolitikken i håbet om en ordening med Det tyske Forbund og dets indblanding. Men det gik uundgåeligt mod krig mod Preussen, da han blev konseilspræsident samt finansminister og minister for Holsten i december 1893, efter at den ulyksalige novemberforfatning var vedtaget og underskrevet. Han blev opfattet som egenrådig og dominerende og mødte megen skepsis og mistillid. Hvor C.C. Hall gik ind

for en løsning med indrømmelser til tyskerne, foretrak Monrad krig frem for, at Det tyske Forbund skulle gribe ind i dansk suverænitet.

Krigen og freden

Da krigen kom, beordrede han, at Dannevirke ikke måtte rømmes, før en tredjedel af de danske styrker var tabt. Efter rømningen, som reddede den danske hær, fyrede han general de Meza presset af folkestemningen. Da den nye øverstkommanderende, general Gerlach, erklærede, at man ikke kunne holde Dybbøl stillingen, beordrede Monrad, at den skulle holdes for enhver pris med det sørgelige resultat af danske tab på 5000 mand, heraf næsten et tusind dræbt - foruden de tyske tab.

Her ser man, hvordan Monrads virkelighedsopfattelse svigtede. Nederlaget påvirkede ham tilsyneladende ikke særligt, i stedet forsøgte han at etablere en nordisk union og foreslog den svenske konge et royalt giftermål i de to lande, et forslag kongen naturligvis ikke kunne tage alvorligt.

Den konference, der blev afholdt under våbenhvilen efter Dybbøl i London indbefattede engelske og franske forhandlere foruden de østrigske, preussiske og de danske, Ambassadør T. Bille, Udenrigsminister C. Quaade og Rigsrådsmedlem A.F. Krieger. Den danske delegation modtog en strøm af

instrukser fra Monrad. Nu havde man telegraf, så han kunne følge hver detalje i forhandlingerne, hvor forhandlere tidligere med langsom postgang havde friere hænder. Eftersom den danske regering ikke kunne øjne nogen attraktiv kurs for Danmark, at man var nødt til at følge en del af kongens ønsker, og at man var presset af folkestemningen, blev den instruks, de danske delegerede fik, en rodebutik af modsatrettede tanker og krav. Først og fremmest var den præget af Mon-

rads stejlhed - "jeg giver mig ikke en tomme!" Sådan blev det, pga. dansk stejlhed brød konferencen sammen, og krigen begyndte igen.

Fyret af kongen

For en nutidig betragtning ville det engelske forslag om en delingslinie af Slesvig omtrent hvor grænsen går i dag have været en rimelig løsning. Det ville i hvert fald have sparet de 3100 danske soldater, der blev enten dræbt, såret

Monrads beskedne hus i New Zealand

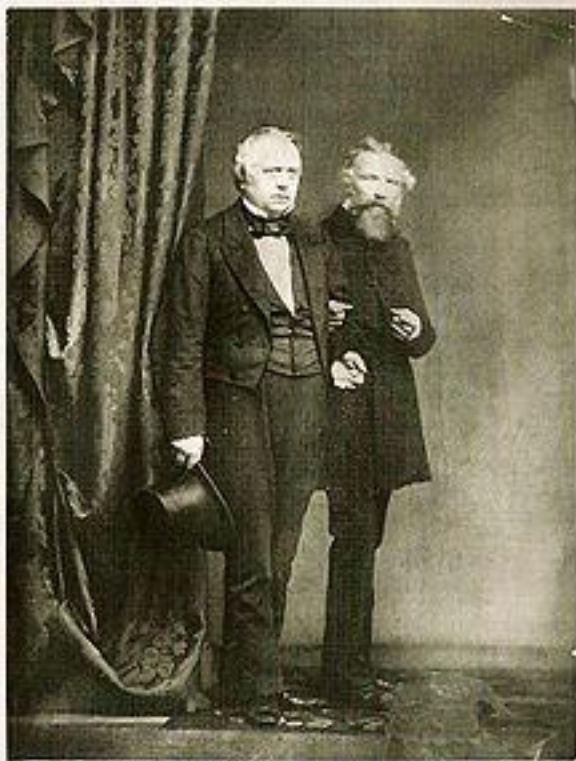
eller fanget - foruden de tyske tab, da preusserne gik over Alssund 29.juni. Alligevel forlangte Monrad, at krigen skulle fortsætte ind i Københavns gader.

Han blev fyret af kongen 8.juli og græd og skreg: "Kongen har forrådt mig!" Indenrigsministeren måtte tage sig af ham og erklærede, at Monrad var fra forstanden. 1.august blev fredsslutningen foretaget med tabet af alt dansk land syd for Kongeaen omtrent samtidig med, at Monrad holdt sin "galskabstale" om, at man skulle have kæmpet til sidste mand.

Emigrationen til New Zealand

Efter krigen var han nedbrudt på både krop og sjæl, men fortro åbenbart ikke noget. Ellers ville han vel ikke have kunnet sige, at "ingen kan forvente, at jeg skal stå skulder ved skulder med et så

råddent folk!" Jævnfør Hitlers "det tyske folk var mig ikke værdigt!" efter at han netop fik ført krigen ind i Berlins gader.

Billedet af D.G. Monrad og Constantin Hansen, som Hansen brugte som forlæg til at male D.G. Monrad på det store billede, Den Grundlovgivende Rigsforsamling.

dygtig til det praktiske. Sprogtalentet brugte han til at lære sig maori (de indfødtes sprog). Han underviste dem i kristendom, men hans ord må være

Monrad tog nu en beslutning om med kone og børn at forlade Danmark for at blive nybygger i New Zealand. Han købte 482 acres (knap 200 ha) på Nordøen, og de flyttede ind i et lerklinet hus, hvorefter de gik i gang med at rydde busshen, holde kvæg og får samt ekspe-

rimentere med tobaksavl. Tilsyneladende var han også

faldet på klippegrund, for der udbrød et oprør blandt dem. Monrad og familien opgav og gravede alle deres ejendele ned. Derefter skænkede han en værdifuld kunstsamling til New Zealand Art Gallery, inden familien vendte hjem til Danmark til stor lykke for hans kone, Emilie, der havde lidt meget under udlændigheden. Sønnerne, Viggo og Johannes, vendte derimod tilbage for at slå sig ned og dyrke jorden. De må have giftet sig og fået børn, for navnet Monrad lever stadig i New Zealand.

De sidste år

Efter hjemkomsten blev han præst i Brøndby og holdt taler om, at Danmark var et lille land, der fortjente sin skæbne. Han holdt også forelæsninger på universitetet, der blev omtalt som fra "et sind i storm uden kort og kompas!" Imidlertid blev han for anden gang udnævnt til biskop over Lolland-Falster Stift i 1871, og det lykkedes for ham at få bygget bispegården i Nykøbing F. hvorfra det var lettere at komme til København og Folketinget, af hvilket han igen var blevet medlem. Hans sidste år var rolige, og han tog sig ikke af de mange angreb på ham." Den der kan spotte og håne sig selv, for ham er fremmed spot et kys og andenmands hån et klap!" Han døde i 1887 af et hjertetilfælde, mens han sad og læste Pauli brev til romerne.

Også længe efter sin død blev han genstand for opmærksomhed. Kirkegården i Nykøbing, hvor han var begravet, blev lukket og udlagt som en slags park. Monumenter blev fjernet, og de enkelte graves placering var usikker. Omkring år 2000 solgte kommunen området til COOP Danmark, der ville bygge et Kvickly Supermarked. På trods af kraftige protester blev byggeriet gennemført og står sandsynligvis oven på Monrads grav. Under byggeriet fandt man dog nogle knoglerester, der blev genbegravet på en anden kirkegård. At give en afsluttende, samlet vurdering af en så sammensat personlighed som D.G. Monrad finder jeg mere end vanskeligt og overlader hermed ovenstående til læserens egen bedømmelse.

Kilder:

Dansk biografisk Leksikon
Wikipedia, den frie encyklopædi
Buk Swienty: Dommedag Als 29.juni
1864

Antonius og Antonitterne i Præstø

Kai Christiansen

I en Minerva film fra 1937 omtales Præstø kirke som Antoni kirke, og rundt omkring i byen mødte/møder man navnet Antonius igen og igen - Antonivej - Antonitterstien - på Torvet lå Antoni Bryggeri - hvor Aldi er i dag, lå brødfabrikken Antonia tæt på Antonibakken, der for et par år siden var på alles læber - en spejdertrop bar Antoni navn - et byspil i 1992 hed "Frisk mod Antonius".

Hvem var St. Antonius?

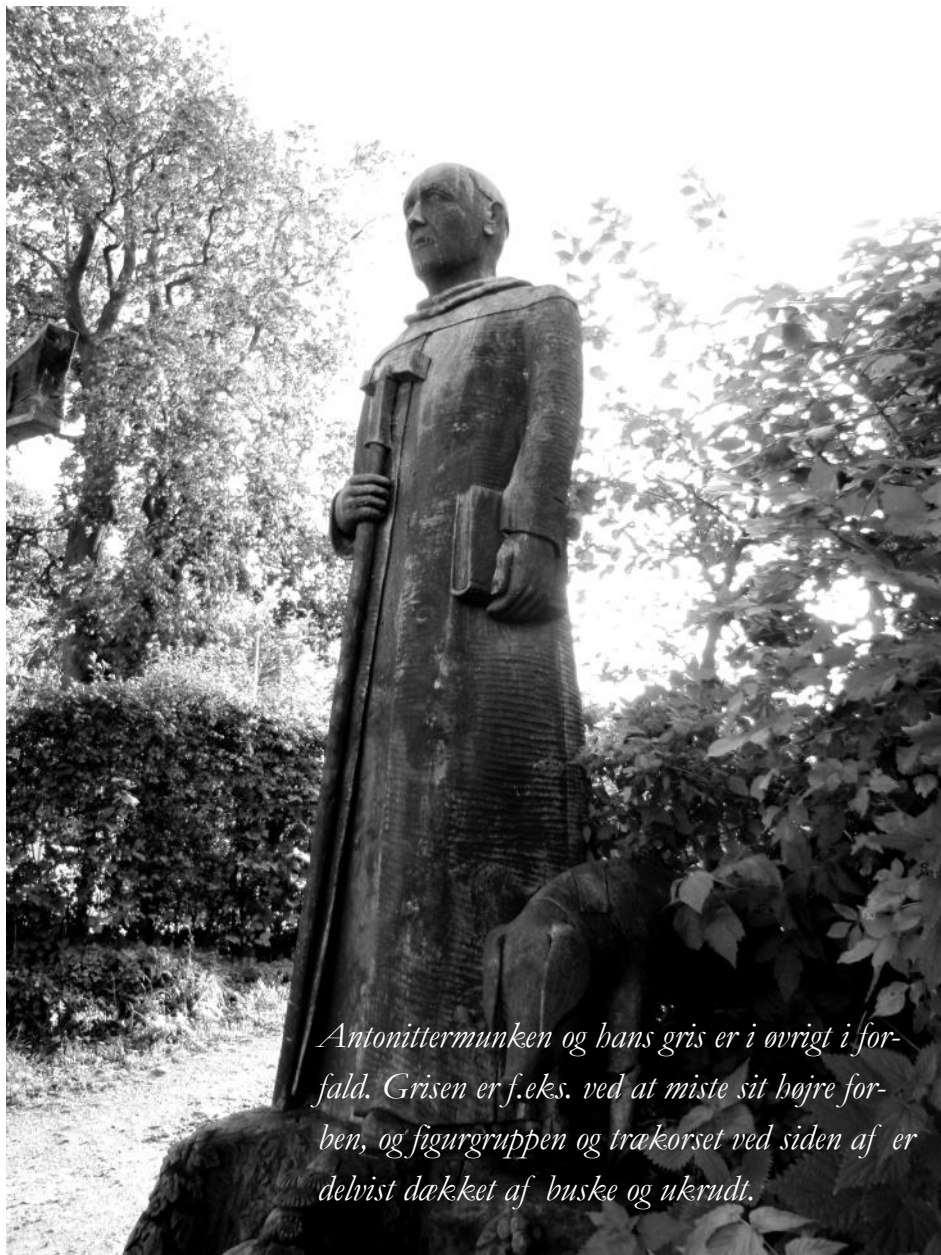
De fleste af os ved, at det gamle kloster var et antonitterkloster, men hvem var St. Antonius?

Ifølge traditionen blev han født i Øvre Ægypten i 251, og var allerede som dreng stærkt optaget af religion og havde religiøse anfægtelser. Da hans velhavende forældre døde, blev han stærkt grebet af det ord af Jesus: "Vil du være fuldkommen, så gå hen og sælg alt, hvad du har, giv det til de fattige og følg mig!" Det ord efterlevede

han – drog derefter ud i ørkenen og pålagde sig de sværeste bodsøvelser.

Legenden fortæller om de fristelser, han blev udsat for. Man kan jo spekulere over, hvilke fristelser ørkenen egentlig har kunnet byde på. Men der har været tale om hallucinationer, han i sine religiøse tvangstanker var ude for. Djævelen skulle have vist sig for ham syv gange både som djævel og som en forførende, underskøn kvinde.

Antonius afbildes i reglen med Tau-korset, en klokke og et svin. Det er præcis, hvad man ser på Antonitterstiens træskulptur, Tau-korset i hånden og klokken om halsen på Antonius grisen, som i vore dage mest er betegnelsen for en gris, der er noget større og mere kødfuld end en almindelig bacongris. På det lille skilt fortælles historien om "de hellige svin", hvis klokker skulle få folk til som en kristenpligt at fodre dem. Antonius afbildes normalt med et svin, der kigger ud fra en fold i hans dragt - han levede jo blandt dyrene. Han blev svinehyrdernes helgen, og svinehold blev en fast del af antonitternes liv.

Antonittermunken og hans gris er i øvrigt i forfald. Grisen er f.eks. ved at miste sit højre forben, og figurgruppen og trækorset ved siden af er delvist dækket af buske og ukrudt.

Han kom en enkelt gang tilbage til civiliserede egne i 311, idet han viste sig i Alexandria under en kristenforfølgelse for at støtte og trøste sine trosfæller. Spottet og forhånede vendte han tilbage til sin ørken, hvor han omgivet af sine disciple døde i 356, 105 år gammel, af eftertiden kaldet munkevæsenets fader.

Et broderskab dannes

---

200 år senere blev hans lig ført til Alexandria, siden til Konstantinopel og endelig til Vienne i Frankrig.

Her skete det, at en pestagtig sygdom brød ud kaldet helvedets ild eller Antonius' ild, som intet kendt lægemiddel kunne kurere. En adelsmand ved navn Gaston havde en søn, der blev smittet, og faderen gav da det løfte, at han med søn og formue

ville ofre sig for de smittede, dvs. pleje og passe dem, hvis sønnen kom sig. Den følgende nat viste St. Antonius sig for Gaston og fortalte, at hans bøn var blevet hørt, og at de, der ville ofre sig,

skulle bære et himmelblåt Tau-kors på dragten. Sønnen kom sig, hvorfor man straks oprettede et hospital i Vienne, hvor der i 1092 dannedes et broderskab, der anlagde en sort dragt med blåt kors. Tre år senere stadsfæstede paven, Urban II., broderskabets

regler, der fulgte augustinerreglen for klosterlivet og mindede en del om den ældre middelalders ordensdannelser. I 1118 helgenkåredes Antonius.

Antonitterkloster 1391 i Slesvig

Ordenen fik flere og flere tilhængere, og i 1391 oprettedes i Maarkær i Slesvig det første antonitterkloster i denne del af Europa. Det kom snart i besiddelse af en betydelig formue pga. gaver fra konger, fyrster og private. Christian I.s dronning, Dorothea, tog det under sin beskyttelse, ligesom både Kong Hans og Hertug Frederik gjorde, mod at der to gange årlig læstes messer for Christian I. og hans slægt.

Men antonitterne kom endnu tættere på os. En mand ved navn Conrad, udsendt fra et tysk kloster, skal have forsøgt at oprette et broderskab i Beldringe. Der har gået sagn om, at et kloster har eksisteret her, men senere blev flyttet til Præstø. Noget historisk om et

imod kan antonitterbrødre godt have

Beldringe kloster har man ikke; derimod kan antonitterbrødre godt have opholdt sig her på det gamle herresæde og have forberedt Præstø klostret.

Antonitterordenen til Præstø

Dette er formentlig oprettet i 1470, da Christian I. skænkede kirken (Marie kirken) til Antonitterordenen. Der er ingen omtale af et kloster før dette årstal, men mange senere, da der skrives om donationer til "Sancte Antoni Closter i Præstø" Der har været tale om ret betydelige gaver givet af bl.a. Corfitz Rønnow, lensmand i Jungshoved, hvis ligesten findes i kirken. På den måde kom klostret til at råde over et større antal huse - i Præstø på Torvestræde og Grønnegade, en gård i Malmø, to gårde i Vallensved, en gård i Kastrup samt flere huse i København.

Dertil kom jordstykker, halve gårde, en hestemølle i Præstø,

og varer som korn og kød samt penge-gaver. Den betydeligste gave kom dog i 1504, da Christian I gav indtægterne fra Beldringe kirke. Gaverne var i reglen knyttet til aflad, således at der læstes messer for donatorerne.

Til gengæld måtte man svare en høj afgift til moderklostret i Maarkær, til hvem kirken i begyndelsen blev givet, og som havde bekostet det første og mest nødvendige byggeri af klostret. I 1480 indgik præceptor Poul Winther fra Maarkær overenskomst med prokurator Peder Jensen fra Præstø om en afgift i både penge og korn. (Begge ordene er betegnelser for ledere – præceptor dvs. leder, vejleder for et uafhængigt kloster, prokurator (den delegerede, med fuldmagt) for et afhængigt kloster) Afgiften var høj, og det ville kræve meget og effektivt tiggeri at skaffe dette beløb, og det har afgjort været grunden til, at Præstø sloges for at blive frigjort for bindingen til Maarkær. I første omgang måtte man imidlertid bøje sig og indgå overenskomst, i hvilken man accepterede Maarkærs overhøjhed og skyldte det både lydighed og afgift, som skulle tiggessammen i Lund og Roskilde bispedømmer. Vore lokale munke var dog ikke tilbø-

jelige til underkastelse, men kæmpede for selvstændigheden. Mere om det senere.

Kirken og klosteret

Foreløbig har denne artikel kun handlet om klostret som institution, ikke noget håndgribeligt. Men det kom der, da kloster- og kirkebyggeriet gik i gang. Der er forskellige opfattelser af kirkens færdiggørelse og tilbygning. Men i almindelighed antages det, at kirken som enkeltskibet stod færdigbygget, da den blev givet til antonitterne, som byggede først kloster og siden udvidede kirken med sydskipet.

Klosterbygningerne er helt og holdent forsvundet, men det sker, at der findes murrester i et område 25 - 30 m nord for kirken, hvor man formoder, at klostret har ligget. Mærker i kirkens væg omkring korets norddør kunne tyde på, at den har ført ud til en hvælvet gang, der gav tørskoet adgang til kirken evt. til messe. At der har været tale om en anelig bygning ses af, at der ved nedrivningen i 1563 sendtes 41330 rensede munkesten til udbedring af Københavns slot. Måske ser man nogle af dem, hvis man besøger Christi-

ansborgs hvælvinger. Det vides ikke, om der har været drevet hospital i klosteret, hvilket var et af ordenens hovedformål.

De omtalte indtægter fra Beldringe kirke er sandsynligvis blevet brugt til den store tilbygning af kirken i 1510 - 20. Med sine tre tilsyneladende ens, men hver for sig forskellige sideskibe gør de kirken til noget særligt, som vi kan takke antonitterne for.

Hospitals- og tiggerbroderorden

Ordenen var en hospitals- og tiggerbroderorden, og nu med base i kirken og et påbegyndt kloster kunne munkene udøve deres velsignelsesrige gerning. De skulle en gang om ugen på gader og stræder opsøge fattige og nødlidende, som betragtedes som klostrets egentlige ejere, mens de selv udgjorde tjenerskabet. De skulle servere brød, saltmad, kål og fersk kød samt øl på hverdage og sild, smør, brød og anden fisk på fastedage. Det er formentlig blevet værdsat meget af den jævne befolkning. Derimod gav "de hellige svin" anledning til mange klager pga. deres ødelæggelser i marker og haver.

Specialister i helvedesild

Deres hospitals- eller lægetjeneste var af almen art, men med en slags speciale i at prøve at kurere Antonius ild. Den kaldtes tidligere Helvedets Ild, ikke at forveksle med den helvedesild, en del mennesker lider af i dag. Den skyldes en skoldkoppevirus, der bevæger sig langs nervebanerne med en brændende smerte. Antonius ild har derimod at gøre med meldrøje, en svampeart, der kan angribe korn, især rug, og græs. Ved modningen dannes der en hvileform som et sort korn. Det opfattede man som et ekstra korn, der kunne drøje på melet - heraf navnet. Mel af den angrebne rug fremkalder ergotisme (ergot betyder meldrøje på forskellige sprog), som får blodårerne til at trække sig sammen, så blodforsyningen hæmmes. Det kan medføre koldbrand, hallucinationer og en brændende smerte. Tau-korset er en stiliseret krykke, som mange fik brug for efter amputationer af koldbrandramte ben. At det var en meget alvorlig sygdom ses af, at der under et større angreb af meldrøje døde 40.000 mennesker i Frankrig. Munkenes middel mod sygdommen var diætbrød af andre kornarter end rug,

svinekød og forskellige lægeplanter, alt smukt udskåret af Jens Andersen på Antonitterstien. Litteraturen nævner intet om, hvorvidt de havde held med deres kur.

Produktion af kors

En anden aktivitet i klostret var fremstilling og salg af Antonius korset. Alle, der har gået pilgrimsmarch til Santiago de Compostella, ved at muslingeskallen er et symbol på et besøg ved St. Jakobs grav. Man samlede skaller og syede dem på dragten, hvilket gav respekt og ofte husly og mad. Palmegrenen var tilsvarende et symbol på et besøg ved Jesu grav. I løbet af 1200 tallet begyndte andre valfartssteder at fremstille og sælge pilgrimstegn. Det fortælles f.x. at Gutenberg, bogtrykkerkunstens fader, til en enkelt lejlighed leverede 10.000 blytegn. I 1916 fandt graveren ved Præstø kirke en støbeform af ler. Tegnet forestillede et Tau-kors, på hvis arme stod "St. Antonii de Præstø." Formen er nu på Nationalmuseet, men andre er fremstillet, og korset kan i dag købes i "Din Butik" på Adelgade. Munkene har forstået, at man kunne skaffe sig en indtægt ved at sælge dette

pilgrimstegn til de valfartende, der kom til klostret i Præstø. Produktionen er formentlig fortsat til reformationen. Forfatteren Nils Hartmann, gammel Præstødreng, fortæller, at han i domkirke-museet i Köln fandt et Præstø Antonius kors, som var blevet fundet i Tours i Frankrig i 1952 og ad snørklede veje nået til Köln. Ved udgravninger i Risby ved Baarse i 1975 fandt man murrester fra en kirke og et skelet med en muslingeskal på brystet, så pilgrimme har ofte været berejste.

Sognekirke?

Der opstod imidlertid et problem for både klostret og beboerne i byen, da kirken blev en klosterkirke - kunne den så samtidig også være sognekirke? Der er forskellige opfattelser af dette. Daværende museumsinspektør Olaf Olsen hævder i en radioudsendelse fra 1970, at man deltes om kirken, da der jo nu var både et syd- og et nordskib. Den almindelige opfattelse er dog, at munkene byggede sydskipet ind i den eksisterende kirke, og at den således blev klosterkirke og ikke længere kunne fungere som sognekirke. Tidligere sog-

nepræst Niels Toft var meget bestemt på det punkt. Man kan også henvise til St. Gertruds Kapel Adelgade 41, hvor fund af skeletter ved opførelsen af Præstø Bio i 1938 peger på, at kapellet havde overtaget rollen som sognekirke og altså foretog kirkebegravelser.

Klosterstrid

Forholdet mellem Maarkærklostret og filialen i Præstø er tidligere omtalt. Imidlertid har man her i Præstø kæmpet bravt for sin uafhængighed. Nyfundet materiale i Vatikanet har kastet lys over striden mellem de to klostre. Stridens kerne var Præstøs forsøg på at løsrive sig fra sin oprindelige afhængighed af moderklostret og dermed at sætte sig på almisindsamlingen i størstedelen af det danske rige.

Da kongen havde skænket kirken og Klosterbakken til ordenen, besluttede han, at det nye kloster skulle have ret til antoniusalmissen i hele riget. Altså de samme privilegier som Maarkærklostret, fordi der på dette tidspunkt var tale om enhed mellem de to klostre. Almisseretten benyttede Præstømunkene til tiggergang over hele Sjælland og Skåne samt i Odense. De ejede huse i Malmø og

København, som de benyttede på deres rejser. Men tiggeri var der strenge regler for, og deres overholdelse blev et stridsspørgsmål mellem Maarkær og Præstø. Uenigheden mellem dem førte i 1485 til en overenskomst, der fastslog, at Maarkær havde retten i Vestdanmark og Præstø i Østdanmark.

Retssag

Imidlertid synes det som om, Præstø søgte at udvide sit indsamlingsområde til også at omfatte Odense stift. Overfor dette åbne oprør indbragte Maarkærs leder sagen for Rotaen, romerkirkens øverste domstol, i 1506. To år senere begyndte sagen, der endte med nederlag til Præstø, om almisseretten i Odense. Dette fik imidlertid ikke Præstømunkene til at bøje sig sikkert pga. lokal og muligvis også kongelig opbakning. En ny proces tog nu de skrappe midler i anvendelse - udstødelse af romerkirken, pålæggelse af interdikt (forbud mod udøvelse af kirkelige handlinger), bøder samt påkaldelse af de kongelige magtmidler. Resultatet af den meget indviklede sag blev, at der efter 1512 ingen forbindelse var mere

ellem de to klostre, og at Præstø havde hævdet sin uafhængighed.

Kritik af opsætning

Minderne om klostertiden er mange i kirken. Sydskipet er bygget af munkene, og her ses kirkens eneste kalkmalerier. To af munkene, der konverterede, Laurits Klein og Anders Andersen, "Broder Anders", blev begge lutherske sognepræster. De er begge begravet i kirken, og bag stolerækken øverst i kirken ses Anders Andersens ligsten på væggen. Den viser ham i ordenens dragt med bomærkeskjoldet og kalken i hånden, det billede der blev Præstø's byvåben. Man kunne også nævne den tilmurede dør, der førte til klostret. Men det

bedst kendte er nok det lille antonitterkors. Det er fornylig blevet fremstillet i en lidt større udgave i messing og pryder nu 24 udvalgte huse i Præstø, skønt opsætningen på solide pæle har været stærkt kritiseret.

Præstø Lokalhistoriske Arkiv

Fmd. Lis Rathsach, Hjørnehusvej 21,
4720 Præstø. Tlf.: 5599 2626,
E-mail: lis.rathsach@c.dk

Arkivleder Ove Rye Jørgensen, Ugledigevej 19,
4720 Præstø. Tlf. 5599 6016.
E-mail: overye@post.tele.dk

Kasserer Ole Sørensen, Ronesbanke 12 a 4720
Præstø Tlf. 5599 1173
e-mail cokse@adr.dk

Styrelsesmedl. Bent U. Mortensen, Spurvevej
9, 4720 Præstø. Tlf. 5599 1755, E-mail:
beum@dbmail.dk

Styrelsesmedl. H.C. Hemmingsen, Fasanvej
6, Præstø, Tlf.: 5599 2416,
E-mail hcnaebbet@hotmail.com

Styrelsesmedl. Hans Chr. Thomsen,
Egestræde 3, Skibinge. 4720 Præstø
Tlf.: 5599 1494. E-mail: hctka@mail.dk

Styrelsesmedl. Anni Reichel, Juulsvej 29,
4720 Præstø. Tlf: 20281803,
mail: annireichel@turbopost.dk

Styrelsesmedl. (For Lokalhistorisk Forening)
Ole E. Hansen, Ved Gadekæret 2, Skibinge.
4720 Præstø Tlf. 5599 1464

Lokalhistorisk forening for Præstø

Fmd. Dorte Worsøe, Faksevej 8,
4720 Præstø. Tlf. 5599 3724.
E-mail: lystskovhuset8@mail.dk

Næstfmd. Ole E. Hansen, Ved Gadekæret 2, Skibinge. 4720 Præstø. Tlf. 5599 1464

Kasserer Knud Holm Nielsen,
Havnevej 12, 4720 Præstø. Tlf. 5599 1895.
E-mail: knuboholm@yahoo.dk

Best.medl. Bodil Møller, Spurvevej 5,
4720 Præstø. Tlf. 3216 1314.
bm@dbmail.dk

Best.medl. Ralf Søgård Mortensen,
Adelgade 49A, Tlf.: 5599 1407

Redaktør af "Præstø Lokalhistorie":
Hans Chr. Thomsen, Egestræde 3,
Skibinge. 4720 Præstø Tlf.: 5599 1494.
E-mail: hctka@mail.dk

Suppl. Inge Knudsen, Jernbanevej 14
st.tv., 4720 Præstø. Tlf. 5672 5161.
E-mail: wesse@lic-mail.dk

Suppl. Peter Frandsen, Kirkeagerstræde
23, Skibinge 4720

